

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَطِيعُوا الَّذِينَ كَفَرُوا يَرُدُّوكُمْ
 عَلَى أَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ (149) بَلِ اللَّهُ
 مَوْلَاكُمْ وَهُوَ خَيْرُ النَّاصِرِينَ (150) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
 آمَنُوا إِن تَطِيعُوا الَّذِينَ كَفَرُوا يَرُدُّوكُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ
 فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ (149) بَلِ اللَّهُ مَوْلَاكُمْ وَهُوَ خَيْرُ
 النَّاصِرِينَ (150) سَنُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا
 الرُّعْبَ بِمَا أَشْرَكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَ
 مَا وَاهُمُ النَّارُ وَبِئْسَ مَثْوَى الظَّالِمِينَ (151) وَ لَقَدْ
 صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِإِذْنِهِ حَتَّى إِذَا
 فَشِلْتُمْ وَ تَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَ عَصَيْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا
 أَرَاكُمْ مَا تُحِبُّونَ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَ مِنْكُمْ مَنْ
 يُرِيدُ الْآخِرَةَ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ وَ لَقَدْ

عَفَا عَنْكُمْ وَ اللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ (152) إِذْ

تُصْعِدُونَ وَ لَا تَلْوُونَ عَلَى أَحَدٍ وَ الرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ

فِي أَخْرَاكُمْ فَاتَّابَكُمْ غَمًّا بِغَمٍّ لِكَيْلَا تَحْزَنُوا عَلَى

مَا فَاتَكُمْ وَ لَا مَا أَصَابَكُمْ وَ اللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

(153) ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةً نُّعَاسًا

يَغْشَى طَائِفَةً مِنْكُمْ وَ طَائِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنْفُسُهُمْ

يَظُنُّونَ بِاللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ يَقُولُونَ هَلْ لَنَا

مِنَ الْأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ يُخْفُونَ فِي

أَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ

الْأَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هَاهُنَا قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ

لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَى مَضَاجِعِهِمْ وَ

لَيَبْتَليَ اللَّهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَ لِيُمَحِّصَ مَا فِي

قُلُوبِكُمْ وَ اللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ (154) إِنَّ

الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا

اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا وَ لَقَدْ عَفَا اللَّهُ

عَنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ (155)

O ye who believe! If ye obey the unbelievers, they will drive you back on your heels, and ye will turn back (from faith) to your own loss. Nay, Allah is your protector, and He is the best of helpers. Soon shall We cast terror into the hearts of the unbelievers, for that they joined companions with Allah, for which He had sent no authority: their abode will be the fire: and evil is the home of the wrong-doers! Allah did indeed fulfil His promise to you when ye with His permission were about to annihilate your enemy,— until ye flinched and fell to disputing about the order, and disobeyed it after He brought you in sight (of the victory) which ye covet. Among you are some that hanker after this world and some that desire the hereafter. Then did He divert you from your foes in order to test you but He forgave you: for Allah is full of grace to those who believe. Behold! Ye were climbing up the high ground, without even casting a side glance at any one, and the messenger in your rear was calling you back. There did Allah give you one distress after another by way of requital, to teach you not to grieve for (the booty) that had escaped you and for (the ill) that had befallen you. For Allah is well aware of all that ye do. After (the excitement) of the

distress, He sent down calm on a band of you overcome with slumber, while another band was stirred to anxiety by their own feelings, moved by wrong suspicions of Allah – suspicions due to ignorance. They said: "Have we any hand in the affair?" Say thou: "Indeed, this affair is wholly Allah's." They hide in their minds what they dare not reveal to thee. They say (to themselves): "If we had had anything to do with this affair, We should not have been in the slaughter here." Say: "Even if you had remained in your homes, those for whom death was decreed would certainly have gone forth to the place of their death"; but (all this was) that Allah might test what is in your breasts and purge what is in your hearts. For Allah knoweth well the secrets of your hearts. Those of you who turned back on the day the two hosts met, – it was Satan who caused them to fail, because of some (evil) they had done. But Allah Has blotted out (their fault): for Allah is oft-forgiving, most forbearing.

اے لوگو جو ایمان لائے ہو، اگر تم ان لوگوں کے اشاروں پر چلو گے جنہوں نے کفر کی راہ اختیار کی ہے تو وہ تم کو الٹا پھیر لے جائیں گے اور تم نامراد ہو جاؤ گے۔ (ان کی باتیں غلط ہیں) حقیقت یہ ہے کہ اللہ تمہارا حامی و مددگار ہے اور وہ بہترین مدد کرنے والا ہے۔ عن قریب وہ وقت آنے والا ہے جب ہم منکرین حق کے دلوں میں رعب بیٹھا دیں گے، اس لئے کہ انہوں نے اللہ کے ساتھ ان کو خدائی میں شریک ٹھہرایا ہے جن کے شریک ہونے پر اللہ

نے کوئی سند نازل نہیں کی۔ ان کا آخری ٹھکانا جہنم ہے اور بہت ہی بری ہے وہ قیام گاہ جو ان ظالموں کو نصیب ہوگی۔ اللہ نے (تائید و نصرت کا) جو وعدہ تم سے کیا تھا وہ تو اس نے پورا کر دیا۔ ابتدا میں اس کے حکم سے تم ان کو قتل کر رہے تھے۔ مگر جب تم نے کمزوری دکھائی اور اپنے کام میں باہم اختلاف کیا، اور جو نبی کہ وہ چیز اللہ نے تمہیں دکھائی جس کی محبت میں تم گرفتار تھے (یعنی مال غنیمت) تم اپنے سردار کے حکم کی خلاف ورزی کر بیٹھے، اس لئے کہ تم میں سے کچھ لوگ دنیا کے طالب تھے اور کچھ آخرت کی خواہش رکھتے تھے، تب اللہ نے تمہیں کافروں کے مقابلہ میں پسپا کر دیا تاکہ تمہاری آزمائش کرے۔ اور حق یہ ہے کہ اللہ نے پھر بھی تمہیں معاف ہی کر دیا، کیونکہ مومنوں پر اللہ بڑی نظر عنایت رکھتا ہے۔ یاد کرو جب تم بھاگے چلے جا رہے تھے، کسی کی طرف پلٹ کر دیکھنے تک کا ہوش تمہیں نہ تھا، اور رسول تمہارے پیچھے تم کو پکار رہا تھا۔ اس وقت تمہاری اس روش کا بدلہ اللہ نے تمہیں یہ دیا کہ تم کو رنج پر رنج دے، تاکہ آئندہ کے لئے تمہیں یہ سبق ملے

کہ جو کچھ تمہارے ہاتھ سے جائے یا جو مصیبت تم پر نازل ہو اس پر ملول نہ ہو
 — اللہ تمہارے سب اعمال سے باخبر ہے۔ اس غم کے بعد پھر اللہ نے تم میں
 سے کچھ لوگوں پر ایسی اطمینان کی سی حالت طاری کر دی کہ وہ اونگھنے لگے۔
 مگر ایک دوسرا گروہ جس کے لئے ساری اہمیت بس اپنی ذات ہی کی تھی، اللہ
 کے متعلق طرح طرح کے جاہلانہ گمان کرنے لگا جو سراسر خلاف حق تھے۔
 یہ لوگ اب کہتے ہیں کہ: "اس کام کے چلانے میں ہمارا بھی کوئی حصہ ہے
 "؟ ان سے کہو: "(کسی کا کوئی حصہ نہیں) اس کام کے سارے اختیارات اللہ
 کے ہاتھ میں ہیں"۔ دراصل یہ لوگ اپنے دلوں میں جو بات چھپائے ہوئے
 ہیں اسے تم پر ظاہر نہیں کرتے۔ ان کا اصل مطلب یہ ہے کہ: "اگر
 قیادت کے) اختیارات میں ہمارا کچھ حصہ ہوتا تو یہاں ہم نہ مارے جاتے۔"
 ان سے کہہ دو کہ: "اگر تم اپنے گھروں میں بھی ہوتے تو جن لوگوں کی
 موت لکھی ہوئی تھی وہ خود اپنی قتل گاہوں کی طرف نکل آتے"۔ اور یہ
 معاملہ جو پیش آیا، یہ تو اس لئے تھا کہ جو کچھ تمہارے سینوں میں پوشیدہ ہے

اللہ اسے آزما لے اور جو کھوٹ تمہارے دلوں میں ہے اسے چھانٹ دے،

اللہ دلوں کا حال خوب جانتا ہے۔ تم میں سے جو لوگ مقابلے کے دن پیٹھ

پھیر گئے تھے ان کی اس لغزش کا سبب یہ تھا کہ ان کی بعض کمزوریوں کی وجہ

سے شیطان نے ان کے قدم ڈگمگائے تھے۔ اللہ نے انہیں معاف کر دیا،

اللہ بہت درگزر کرنے والا اور بردبار ہے۔

ऐ लोगो जो ईमान लाए हो, अगर तुम उन लोगों के इशारों पर चलोगे जिन्होंने कुफ़्र की राह इखतियार की है तो वे तुमको उलटा फेर ले जाएँगे और तुम नामुराद हो जाओगे । (उनकी बातें गलत हैं) हकीकत यह है कि अल्लाह तुम्हारा हामी व मददगार है और वह बेहतरीन मदद करनेवाला है । अनकरीब वह वक़्त आनेवाला है जब हम मुनकिरीने-हक़ के दिलों में रोब बिठा देंगे, इसलिए कि उन्होंने अल्लाह के साथ उनको खुदाई में शरीक ठहराया है जिनके शरीक होने पर अल्लाह ने कोई सनद नाज़िल नहीं की । उनका आखिरी ठिकाना जहन्नम है और बहुत ही बुरी है वह कियामगाह जो उन ज़ालिमों को नसीब होगी । अल्लाह ने (ताईद व नुसरत का) जो वादा तुमसे किया था वह तो उसने पूरा कर दिया । इबतिदा में उसके हुक्म से तुम ही उनको क़त्ल कर रहे थे । मगर जब तुमने कमज़ोरी दिखाई और अपने काम में बाहम इखतिलाफ़ किया, और ज्यों ही कि वह चीज़ अल्लाह ने तुम्हें दिखाई जिसकी महबबत में तुम गिरफ़्तार थे (यानी माले-

गनीमत) तुम अपने सरदार के हुक्म की खिलाफवर्ज़ी कर बैठे---
 इसलिए कि तुममें से कुछ लोग दुनिया के तालिब थे और कुछ
 आखिरत की खाहिश रखते थे--- तब अल्लाह ने तुम्हें काफ़िरो के
 मुकाबले में पस्पा कर दिया ताकि तुम्हारी आजमाइश करे। और हक़
 यह है कि अल्लाह ने फिर भी तुम्हें माफ़ ही कर दिया क्योंकि
 मोमिनो पर अल्लाह बड़ी नज़रे-इनायत रखता है । याद करो जब तुम
 भागे चले जा रहे थे, किसी की तरफ़ पलटकर देखने तक का होश
 तुम्हें न था, और रसूल तुम्हारे पीछे तुमको पुकार रहा था, उस वक़्त
 तुम्हारी इस रविश का बदला अल्लाह ने तुम्हें यह दिया कि तुमको
 रंज पर रंज दिए ताकि आइन्दा के लिए तुम्हें यह सबक़ मिले कि जो
 कुछ तुम्हारे हाथ से जाए या जो मुसीबत तुमपर नाज़िल हो उसपर
 मलूल न हो । अल्लाह तुम्हारे सब आमाल से बाख़बर है । इस गम क
 बाद फिर अल्लाह ने तुममें से कुछ लोगों पर ऐसी इत्मीनान की-सी
 हालत तारी कर दी कि वे ऊँघने लगे । मगर एक दूसरा गरोह, जिसके
 लिए सारी अहमियत बस अपनी ज़ात ही की थी, अल्लाह के
 मुतअल्लिक तरह-तरह के जाहिलाना गुमान करने लगा जो सरासर
 खिलाफे-हक़ थे । ये लोग अब कहते हैं “इस काम के चलाने में हमारा
 भी कोई हिस्सा है?” इनसे कहो, “(किसी का कोई हिस्सा नहीं) इस
 काम के सारे इख्तियारत अल्लाह के हाथ में हैं ।” दरअस्त ये लोग
 अपने दिलों में जो बात छिपाए हुए हैं उसे तुमपर ज़ाहिर नहीं करते ।
 इनका अस्त मतलब यह है कि “अगर (कियादत के) इख्तियारात में
 हमारा कुछ हिस्सा होता तो यहाँ हम न मारे जाते ।” इनसे कह दो
 कि अगर तुम अपने घरों में भी होते तो जिन लोगों की मौत लिखी

हुई थी वे खुद अपनी कत्लगाहों की तरफ़ निकल आते । और यह मामला जो पेश आया, यह तो इसलिए था कि जो तुम्हारे सीनों में पोशीदा है अल्लाह उसे आजमा ले और जो खोट तुम्हारे दिलों में है उसे छाँट दे, अल्लाह दिलों का हाल खूब जानता है । तुममें से जो लोग मुकाबले के दिन पीठ फेर गए थे उनकी इस लगजिश का सबब यह था कि उनकी बाज़ कमज़ोरियों की वज़ह से शैतान ने उनके क़दम डगमगा दिए थे । अल्लाह ने उन्हें माफ़ कर दिया, अल्लाह बहुत दरगुज़र करनेवाला और बुर्दबार है ।